

FONETICĂ. FONOLOGIE

APARIȚIA FONETICII

Fonetica este definită, de obicei, ca disciplina lingvistică ce studiază sunetele vorbite sau articulate. Disciplina dată cercetează, pe lângă unitățile segmentale (sunetele ca realizări ale fonemelor) și trăsăturile prozodice sau suprasegmentale (accentul, intonația), timpul și ritmul vorbirii, cuvântul și grupul fonetic, alternanțele fonetice (care aparțin și domeniului morfologiei, sau domeniului de graniță – morfo(fo)nologia), calitățile vocii, pauzele și chiar tăcerea ca întrerupere intenționată a fluxului sonor ș.a.

Sunetul articulat se află în centrul domeniului de cercetare al foneticii. Pe parcursul studierii fenomenului dat, observăm complexitatea deosebită a acestuia care decurge, mai ales, din dificultatea de a fi definit și unanim acceptat. Am putea prezenta un simplu model al comunicării în limba vorbită care ne demonstrează faptul că pune în evidență numai o parte a „**sunetului**” – semnalul acustic prin care vorbitorul transmite receptorului un mesaj:

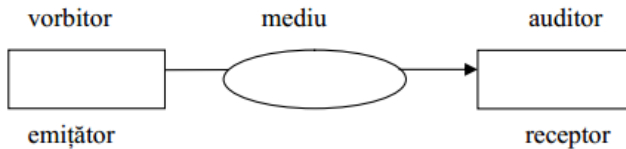

Fig. 1 Comunicarea în limba vorbită

Sunetele concrete ale vorbirii pot fi cercetate și descrise din trei puncte de vedere diferite, subordonate celui lingvistic (fundamental):

1. Din punct de vedere articulatoric (cercetarea sunetelor articulate, produse);

2. Din punct de vedere acustic (produs) (cercetarea sunetului ca semnal fizic);

3. Din punct de vedere auditiv (produs cu acțiune) (cercetarea prelucrării semnalului sonor în timpul procesului de percepere și decodare a mesajului).

Definițiile „clasice” ale sunetului articulat reunes, de obicei, aspectele auditiv și articulatoriu ale acestuia.

FONOLOGIA

Fonologia s-a fundamentat în mod științific conceptul de fonem. Pornind de la distincția saussuriană dintre limbă (langue) și vorbire (parole), N. S. Trubetzkoy consideră că fonetica și fonologia sunt științe diferite și chiar opuse: fonetica cercetează „sunetele vorbirii”, latura materială a acestora și este o cercetare „pur fenomenologică”, aparținând științelor naturii, în timp ce fonologia studiază „sunetele limbii”, funcția lingvistică a sunetelor, utilizând metode lingvistice. Opunerea a două discipline care au același obiect de studiu: fonemele sonore ale limbajului, duce la o înțelegere justă că relațiile strânse dintre cele două discipline sunt incomparabile. Fonologia trebuie să utilizeze anumite concepte fonetice, mai ales că începutul oricărei descrieri fonologice constă în descoperirea opozițiilor fonetice distinctive existente în limba dată.

O teorie fonologică în afară cunoștințelor de fonetică ar deveni abstractă, lipsită de suport.

În sens larg, fonologia este o fonetică funcțională și structurală. În prezent, termenul „fonetică” are două sensuri: un sens restrâns în care fonetica este separată de fonologie și sensul larg unde fonetica este în strânsă legătură cu fonologia. Termenul fonetică este de origine grecească (grec. *phoneticos* „referitor la sunet”) și are două sensuri:

a) fonetica este o ramură a lingvisticii, care se ocupă cu studierea structurii sonore a limbii, avându-se în vedere producerea, transmiterea, audiția și evoluția sunetelor vorbite.

b) prin fonetică sau fonetism se mai înțeleg însușirile, caracteristicile fiziologice și acustice ale articulării sunetelor unei limbi, ceea ce constituie specificul ei sonor. Fonetica se ocupă nu numai de studierea fiziologică și acustică a sunetelor articulate izolate, ci și cu legăturile de îmbinare a lor în componența unităților lingvistice.

În fonetică sunt expuse, de asemenea, diferitele teorii ale silabei, caracteristicile accentului și intonației în limba dată, precum și relațiile dintre forma sonoră și cea scrisă (grafică) a limbii. Studiarea aspectului funcțional al sunetelor vorbite s-a detașat într-o nouă ramură în lingvistică sub termenul de **FONOLOGIE** (grec. *phone* „sunet”).

Fonologia cercetează funcția distinctivă a sunetelor ce îndeplinesc anumite funcții semantice în sistemul limbii. Ca disciplină lingvistică, fonetica include mai multe aspecte de studiere a structurii sonore a limbii, și anume:

1. **Fonetica propriu-zisă sau fiziologia sunetelor;**
2. **Fonologia sau fonematica;**

3. Ortoepia

4. Ortografia (scrierea corectă a lexemelor);

Structura sonoră a limbii este deosebit de complicată, de aceea studierea ei se realizează din mai multe puncte de vedere. În sensul acesta distingem:

a) **Fonetice generală** – se ocupă de studiul problemelor vizând structura sonoră a limbii în general, nu a unei limbi concrete.

b) **Fonetice descriptivă** (istorică) – descrie și clasifică sunetele limbii în procesul lor de dezvoltare. Compararea se poate referi la situația contemporană (planul sincron) sau evoluția istorică (planul diacronic).

c) **Fonetice instrumentală** (experimentală) – studiază sunetele limbii cu ajutorul unor aparate speciale și al unor mijloace tehnice. În laboratoarele de fonetică experimentală se utilizează aparatele: gramafonul, magnetofonul, fonograful, spectrograful, oscilograful, intonograful etc. Sunetul poate fi cercetat din mai multe perspective cărora le corespund diferite ramuri ale foneticii, numite uneori „științe fonetice”:

1. **Fonetice articulatorie sau „fiziologia sunetelor”** cercetează producerea sunetelor articulate.

2. **Fonetice acustică** (acustica – ramură a fizicii) studiază sunetul ca semnal fizic.

3. **Fonetice auditivă** descrie posibilitățile urechii umane de a reacționa la stimulii acustici și mecanismele neurocerebrale ale codificării și decodificării mesajului sonor la emițător și receptor.

4. **Fonologia numită uneori și fonetică funcțională**, utilizează datele celorlalte „științe fonetice” în scopul descrierii

funcționării sistemului fonetic/ fonologic ca parte integrantă a sistemului lingvistic.

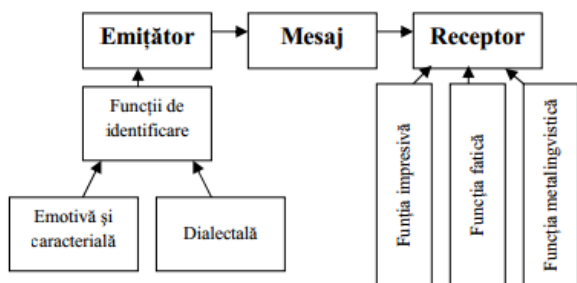
Fonetica articulatorie și cea acustică sunt cele care dispun de parametri bine fundamentați și verificați cu ajutorul instrumentelor. De aceea, din motive practice, majoritatea foneticienilor preferă descrierea articulatorie a sunetelor.

Foneticianul român A. Turculeț relatează că, având un domeniu de cercetare vast și complex, fonetica se află la interferența dintre științele naturii și științele umanistice sau ale spiritului; ea recurge și la metode sau procedee de analiză ale fizicii și fiziologiei, psihologiei, matematicii.

Dar cercetarea aspectelor fizice, fiziologice, perceptuale au în vedere utilizarea lor în comunicarea lingvistică; prin aceasta, fonetica rămâne o știință unitară, știința expresiei lingvistice. Foneticienii de tip „clasic” (E. Sievers, H. Sweet, P. Passy, P. De Rousselot, O. Jespersen, M. Grammont, D. Jones, A. Philippide) au cercetat mai ales aspectele articulatorii ale sunetelor, încercând să identifice poziții de articulare cât mai exacte ale sunetelor din anumite limbi, dar și la nivelul foneticii generale, care, în opoziție cu fonetica particulară sau specială a unei limbi, cercetează ansamblul posibilităților fonetice umane (fiziologice, acustice, auditive), legile generale ale evoluției fonetice și cauzele acesteia. Stilistica fonetică sau fonostilistica cercetează calitățile stilistice, expresive ale elementelor fonetice segmentale sau suprasegmentale. Acest aspect a fost amplu studiat de N. S. Trubetzkoy, care preferă o separare netă a aspectelor reprezentative (domeniul fonologiei) de mijloacele expresive, care ar forma obiectul stilisticii sunetelor. Conform opiniei autorului P. R. Léon (în 1995), fonostilistica actuală se plasează printre

științele comunicației. În concluzie, P. R. Léon sintetizează astfel funcțiile fonostilistice (expresive) ale mesajului vorbit:

Funcții expresive

Funcțiile expresive ale mesajului vorbit după P. R. Léon

Fonetica simbolică se referă la relațiile care pot fi stabilite între sunetele articulate și evenimentele acustice sau optice sau caracteristici ale unor obiecte din lumea înconjurătoare. S-a observat, de exemplu, că în diverse limbi, vocalele deschise și posterioare pot trezi imaginea unui obiect mare sau depărtat: rom. „mare”, it. „grand”; rom. „acolo”, sp. „acá”. În timp ce, dimpotrivă, vocala „i” ne trimite la obiecte mici sau apropiate: rom. „mic”, fr. „petit”; rom. „aici”, fr. „ici” etc. Sau sunetele de tipul „l” și „r” au fost numite „lichide”(lat. liquidus „curgător”), deoarece impresia auditivă produsă de aceste consoane sugerează „curgerea” (unui lichid / a timpului) ca în versurile eminesciene: „Dintre sute de catarge/ care lasă malurile/ Câte oare le vor sparge/ Vânturile, valurile?”

Al. Graur observă valoarea expresivă a unor grupuri consonantice repetate: „flutur”, „fluturatic”, „flușturatic”.

R. Jakobson, care a înțeles importanța simbolului fonetic chiar în formele superioare ale limbajului, a descris, analizând anumite forme reductive ale limbii (limbajul infantil, afazia) structurile expresive ale limbii. El a arătat, de exemplu, că distincția dintre „t” și „k” este ultima care apare la copil și prima care dispare în stări de afazie.

Un studiu aparte îl prezintă și foniatRIA (ramură a logopediei) care încearcă să trateze clinic trăsăturile patologice speciale legate de percepția și producerea sunetelor.

SUNETUL ȘI FONEMUL. CARACTERISTICI.

RAPORTUL DINTRE SUNET ȘI FONEM

Sunetele sunt cele mai mici unități ale limbii, materiale sau concrete. Ele reprezintă fenomene fizice, sunt reprezentate diferit de vorbitori, în momente diferite și sunt foarte numeroase și variate. În scris, acestea sunt redată prin litere și așezate într-o anumită ordine formând alfabetul.

Fonemul este considerat cea mai mică unitate fonetică sau sonoră a unei limbi, având funcția de a deosebi între ele cuvinte sau forme gramaticale ale unuia și aceluiași cuvânt.

Sunetul e material sau concret, pe când fonemul e general și abstract. Același sunet este pronunțat diferit de doi sau mai mulți vorbitori și, uneori, același om pronunță același sunet în moduri diferite. Așadar, putem vorbi de variante și varietăți ale aceluiași sunet. Spre exemplu, sunetul *n* din *nimeni* diferă de *n* din *numai* sau *lunca*. Diferențele care apar se datorează poziției sunetului în cuvânt și influenței contextului fonetic. Acest fenomen este cunoscut sub numele de coarticulație – rostire concomitentă a sunetelor.